

Náboženství světa II: Východ

Čína I

→ Představa o nenáboženskosti čínské kultury

Fung Yu-lan (1895-1990):

Místo, které v čínské kultuře zaujímal filozofie, je srovnatelné s rolí náboženství v jiných kulturách. V Číně byla filozofie zájmem každého vzdělaného člověka. Ve starých dobách, pokud měl člověk nějaké vzdělání, první, co studoval, byla filozofie. [...] Číňané, ve srovnání s jinými kulturami, neměli velký zájem o náboženství, protože jejich hlavním zájmem byla filozofie. Číňané nejsou náboženští, neboť jsou filozofičtí. [...] Veškerou touhu po tom, co je za viditelným světem, uspokojovali skrze filozofii.

Konfucius:

Mistr nikdy nemluvil o zázracích, o siláckých kouzlech, o nepravidelnostech v přírodním koloběhu nebo o nadpřirozených bytostech.

Ji Lu se tázal, jak má člověk sloužit duchům a bohům. Privil Mistr: „Jak můžeš sloužit duchům, když dosud neumíš sloužit lidem?“ Ji Lu se potom odvážil otázky o smrti. Privil Mistr: „Jak se můžeš něco dovědět o smrti, dokud nic nevíš o životě?“

Fan Chi se tázal po moudrosti. Privil Mistr: „Moudrý budiž zván ten, jenž opatřuje svým poddaným to, co jim po právu náleží, kdo uctívá duchy a božstva a udržuje je v povzdálí.“

→ Věštecké praktiky, oběti předkům a dalším božstvům

Roku, kdy byl Bi, pán ze Sheng, poslán ze státu Song na oficiální návštěvu státu Chu, v prvním měsíci, 32. dne kalendářního cyklu provedl Shi Beishang věštbu pomocí želvy pro Shao Tuoa, ministra po levici.

[Dotaz]: Od prvního měsíce do prvního měsíce [následujícího roku] ve všem, čím se zabývá ve službě králi, kéž ho po celou tuto dobu nepotká žádná újma.

[První předpověď]: Předpověď byla "běžná věštba, příznivá situace". Existují ale drobné obavy týkající se osoby tazatele. Kromě toho záležitost, která mu dělá starost, se trochu zdrží. Je třeba vykonat prosebné obřady na základě této předpovědi.

[Doporučení obřadů]: Modlitební obřad yi ke králi Zhao: rituálně obětovat vola. Modlitební obřad yi k zářnému vévodovi z Pingye, Zi Chunovi, pánovi z Wu, Zi Yinovi, veliteli armád, a k Zi Jiaovi, pánovi z Cai: obětovat každému vepře spolu s vínem a potravou. Modlitební obřad yi k zemřelé matce [tazatele]: obětní sušené maso. Pokud záležitost, která mu dělá starost, se rychle vyřeší, provést urychleně děkovné obřady.

[Druhá předpověď]: Předpověď byla příznivá. Třetí a čtvrtý měsíc jsou nejpříznivější.

Typy věšteckých praktik:

- 1) standardizované: pomocí želvích krunýřů (卜 bu / pu) a stébel řebříčku (筮 shi / š')
- 2) interpretace neobvyklých jevů (přírodních úkazů, neobvykle se chovajících zvířat apod.)
- 3) interpretace snů

→ Racionalizace, znevýznamňování v kruzích elitních vzdělanců

Když král státu Wu připravoval útok na stát Chu, Yang Gai, první ministr státu Chu, se tázal želvy na výsledek bitvy. Věštba byla nepříznivá. Velitel armády, Zi Yu, řekl: „Máme pozice proti proudu řeky, což je samo o sobě příznivé znamení. Kromě toho je zvykem ve státu Chu, že v případě jako je tento je na veliteli armády, aby se ptal želvy na výsledek bitvy. Požadují proto nový dotaz s tímto zadáním: Pokud Zi Yu a jeho garda padnou v bitvě, avšak chuská armáda bude v boji pokračovat, kéž dobudeme vítězství.“ Tentokrát byla věštba příznivá.

K bitvě došlo u Chang'anu a poté, co Zi Yu padl, chuská armáda pokračovala v boji a ušetřila armádě státu Wu těžkou porážku.

[...] Když byl vévoda z Han v zajetí ve státě Qin, nařikal nad svou situací a měl za to, že pokud by se byl jeho otec řídil předpovědí písaře Sua, nebyl by tu. Han Jian [jeho moudrý ministr] řekl: “Želva vytváří obrazy, stébla řebříčku produkují čísla. Věci se jistě musí zformovat dříve, než se objeví obrazy. [...] Omyly vašeho otce nebyly způsobeny čísly stoněk řebříčku! Ať už by se jí řídil, nebo ne, předpověď písaře Sua by nezměnila vůbec nic!

Výrok připisovaný Konfuciovi:

Pokud budou o mně lidé v příštích generacích pochybovat, bude to určitě kvůli Proměnám! Já však toužím pouze po ctnosti a ničem jiném. Má cesta splývá s cestami písařů a šamanů, avšak naše cíle se liší. Dobrý člověk hledá příznivý osud tím, že sleduje pravidla dobrého jednání, a proto nepřipisuje význam obětním obřadům. Používá svůj smysl pro lidskost a náležitost k tomu, aby pochopil, zda daná situace povede k příznivým či nepříznivým výsledkům. Proto se jen zřídka dotazuje želvy nebo stébel řebříčku.

Konfucianismus

→ Konfucius (551-479 př. n. l.)

-- Konfuciovy *Hovory* (論語 Lunyu / Lun-jü)

禮 li = obřady, rituálně korektní jednání

Sibai, aristokrat ze státu Chen, se zeptal, zda se vévoda Zhao [z Lu] vyznal v obřadech (li). Konfucius řekl: Vyznal se v obřadech. Když Konfucius odešel, Sibai předvolal [Konfuciova žáka] Wuma Qiho a řekl: Slyšel jsem, že urozený muž (junzi) není stranický. Je možné, že by urozený muž přece jen byl stranický? Vévoda Zhao si vzal ženu ze státu Wu, která měla stejné příjmení, a nazýval ji Wu Mengzi. Jestliže se tento pán vyzná v obřadech, kdo se už v nich nevyzná?

Když to Wuma Qi sdělil Konfuciovi, mistr řekl: Jsem věru šťastný člověk, pokud udělám chybu, druzí to ihned poznají.

[Konfuciovův žák] Zigong chtěl zrušit zvyk obětování ovce při každoročním rituálu přijetí kalendáře na následující rok od královského dvora, jenž se odehrával v chrámu předků úředních knížat. Mistr pravil: Ach, Ci [oslovení Zigonga], ty máš rád ovce, a já zase obřady.

Mistr řekl: Být uctivý bez obřadů (li) je vyčerpávající. Být opatrný bez obřadů znamená být ustrašený. Být statečný bez obřadů vede k bezuzdnosti. Být přímý bez obřadů znamená být obhroublý.

Kdykoli Mistra navštívil někdo oděný ve smuteční šat, nebo v obřadné pokrývce hlavy, v plášti a suknicí, nebo slepec, i když muž ten byl mladší jeho, Mistr spatřiv ho vždy vstal, a byl-li nucen ho předejít, vždy zrychlil krok.

Když rozmlouvá s nižšími hodnostáři, jeho chování je přátelské a vlídné. Když rozmlouvá s vysokými hodnostáři, je zdrženlivý a obřadný. Je-li přítomen vládce, je pln úcty, nikoli však přepjatý.

Nespí nikdy v poloze mrtvoly [hlavou k severu]. Doma se nechová upjatě. Sejde-li se s někým ve smutku, třeba ho dobře zná, musí změnit výraz, a navštíví-li někoho oděného v obětní šat nebo slepce, i když nejde o obřadnou věc, musí projevit svou úctu chováním. Potká-li někoho v hlubokém smutku, ukloní se přes čelo svého vozu; a stejně se ukloní lidem nesoucím sčítací tyčinky. Jsou-li mu při hostině předloženy vybrané lahůdky, jeho výraz se má změnit a má povstat. Uslyší-li náhle zahřmění nebo prudký závan větru, také musí změnit výraz.

Když vstupuje do vozu, musí stát tváří přímo k němu a držet se šňůry držátka. Za jízdy netěká pohledem, nemluví překotně a neukazuje rukama.

V hodinách prázdně bylo Mistrovo chování velmi bezstarostné a jeho výraz čilý a radostný.

Papoušek dokáže mluvit, ale přesto se neliší od ostatního ptactva. Opice dokáže mluvit, ale přesto se neliší od ostatní zvěře. Pokud by člověk byl bez obřadů, pak ačkoliv by dokázal mluvit, rovněž by se svou myslí (xin) nelišil od ptactva a zvěře. Pouze ptáci a zvířata jsou bez obřadů, a proto [mezi zvířaty] otec a syn sdílejí stejnou družku. Z toho důvodu se objevili světci (shengren) a vytvořili obřady, aby jimi vychovávali lid a aby lidé skrze obřady pochopili, jak se odlišit od ptactva a zvěře.

學 xue / süe = studium

Mistr řekl: V patnácti letech jsem se zaměřil na studium (xue), ve třiceti jsem se postavil na vlastní nohy, ve čtyřiceti jsem již nebyl zmatený [ve svých postojích], v padesáti jsem chápal záměry Nebes (tianming), v šedesáti jsem již intuitivně a náležitě chápal vše, co jsem slyšel a v sedmdesáti jsem již mohl dělat všechno, po čem mé srdce a mysl toužily, aniž bych se dopouštěl prohřešků.

君子 junzi / t'ün-c' = aristokrat – ušlechtilý muž

聖人 shengren / šeng-žen = světec, dokonalý mudrc a vládce

義 yi / i = smysl pro náležité

仁 ren / žen = lidskost, dobro

Taoismus

道 dao / tao

→ tradiční obraz taoismu

Konfuciovy Hovory:

Zhangju a Jieni pracovali spolu u pluhu. Mistr Kong [tj. Konfucius], který šel náhodou mimo, řekl Ziluovi, aby se jich otázel, kde lze přebrodit řeku. Zhangju pravil: Kdo je ten muž, jehož vůz řídíš? Zilu pravil: Kong Qiu. Pravil: Cože, Kong Qiu z Lu? Zilu pravil: Ano, ten. Zhangju pravil: Tak ten už bude vědět, kde je brod. Zilu se pak tázal Jienia. [...] Jieni pravil: Všichni pod nebem jsou unášeni tímž proudem. Takový je svět a kdo jej může změnit? A ty bys učinil lépe, kdybys místo abys následoval člověka, jenž prchá před tím a tím mužem, následoval člověka, jenž se straní celé této generace. A pak dále zasýpal osev.

-- taoismus vykládán jako protipól politicky a společensky angažovaných směrů čínského myšlení (zejména konfucianismu)

A) Dílo 管子(Guanzi / Kuan-c’): kapitola 内業 (Neiye / Nej-jie = „Vnitřní cvičení“)

氣 qi / čchi = životní energie

精 jing / t’ing = životní esence

神 shen / šen = duch

Existuje duch (shen), který se sám od sebe usazuje v těle [člověka] a nikdo nedokáže pochopit, proč jednou přichází a jindy zase odchází. Když odejde, nutně vzniká chaos, když je přítomen, nutně vzniká řád. Uctivě čisti jeho příbytek a esence (jing) se objeví sama od sebe. Přemýšlej o tom s klidnou myslí, spravuj to v tichém usebrání, zachovávej přísné a důstojné vzezření a esence dosáhne stálosti. Když to získáš a neztratíš, uši a oči tě nebudou svádět, mysl se nebude zabírat jinými zájmy. Pokud je mysl uvnitř správně nastavena, deset tisíc věcí dosahuje své míry.

Soustřed’ qi jako bys byl božstvo (shen) a deset tisíc věcí se usadí uvnitř. Dokážeš se soustředit? Dokážeš se sjednotit? Dokážeš poznat příznivý a nepříznivý osud bez pomoci věštění pomocí stonků řebříčku a prasklin v kostech? Dokážeš se zastavit? Dokážeš spočinout? Dokážeš to nehledat u druhých, nýbrž najít to sám v sobě? Přemýšlej o tom, přemýšlej o tom, znovu o tom přemýšlej. Pokud o tom přemýšlíš, ale nepronikneš do toho, duchové a božstva (guishen) do toho proniknou. Není to však díky moci duchů a božstev, nýbrž díky nejčistší esenci qi.

道 dao / tao

Dao je tím, co naplňuje tělo, avšak lidé nejsou schopni je v sobě udržet; když odejde, nevrátí se, když přichází, nezůstane. [...] S daem se to má tak, že nemá stálé místo, ale v dobré mysli (xin) se usadí. Když je mysl tichá a qi řádně spravovaná, dao v ní lze podržet. [...] Dao nemá kořeny ani stonky, listy ani květy. A přesto jako dao nazýváme to, skrze co se všechny věci rodí a dovršují.

B) 莊子 (Zhuangzi / Čuang-c')

神 shen / šen = duch, božstvo

Ve státě Zheng žil božský šaman (神巫 shen wu / šen wu), řečený Ji Xian, a ten pokaždé poznal, kdo z lidí na zemi má zemřít a kdo bude žít, komu hrozí neštěstí a na koho čeká štěstí, kdo se dožije dlouhého věku a kdo zemře mlád, všechno předurčil na rok, měsíc a den, jakoby byl sám božstvem (shen).

[...] – mistr Lie, mistr Hu a šaman

Po této zkušenosti se šamanem mistr Lie uznal, že on sám ještě ani zdaleka nezačal s opravdovým studiem, a navrátil se domů, tři roky odtamtud nevyšel. Vařil na kamnech místo své ženy, krmil prasata tak, jako by hostil lidi, ničemu ve svém konání nedával přednost před druhým, od broušení a řezání drahých kamenů se vrátil k surové prostotě. Až posléze stál sám jak navršený kopec hlíny, uprostřed všech zmatků zůstává svůj a v jednotě se vším setrval do konce.

天 tian / tchien = Nebe

Stalo se, že onemocněl mistr Yu, a mistr Si se za ním vypravil, aby se ho přeptal, jak se mu vede. „Velkolepé! Stvořitel mě vzal do ruky tak, že jsem jako svázaný, sevřel mě v dlani, že vypadám jako hrbatý trpaslík, který má všechny vnitřní orgány vyhřezlé někam nahoru, bradu zapíchnutou do pupku, ramena výš než temeno hlavy, kostrč mi trčí k nebi. Něco se nejspíš zadrhlo v poměru yin a yang. [...] Mistr Si řekl: „Máte snad něco proti tomu?“ – „Ale vůbec nic. Co bych měl namítat? Půjde-li to tak dál, udělá z mého levého ramene za čas kohouta a já skrze něj budu držet noční hlídku; [...] z mých hýždí udělá časem kola a já s duší koně se sám zapřáhnu do kočáru, rozjedu se a už nikdy nebudu potřebovat žádné spřežení. Tak přicházíme ve svůj čas a odcházíme, jak věci plynou. [...] Staří tomu říkali zbavit se pout! Někdo se ovšem osvobodit nedokáže, věci ho příliš svazují. Žádná věc nemůže přemoci Nebe; tak tomu bylo odjakživa, takže proč bych měl něco namítat!“

至人 zhiren / č'-žen = dokonalý člověk; 神人 shenren / šen-žen = božský člověk

Dokonalý člověk má božskou povahu (zhiren shen yi). Močály mohou hořet a on se nespálí, velké řeky zamrznou a on nepocítí chladu, hromobití budou štípat skály, vichřice vzduje hladinu moře, jím to nezatřese. Takový člověk jezdí na mracích a na mlhách, sedlá si slunce a měsíc a na nich putuje za břehy čtyř oceánů. Na tomto člověku nezmění nic ani smrt, ani život, o to méně se ho dotknou pravidla prospěchu a škody.

Světec (shengren) se opírá o slunce a měsíc, objímá časoprostor a tvoří s ním nerozlučnou jednotu, splývá s jeho chaosem, vidí v ponížených rabech čest a slávu. Ostatní lidé se lopotí a pachtí, světec je hloupý prostřáček. Prochází tisíciletími a z jednoty dosahuje své prostoty. Nechávaje deset tisíc věcí tak, jak jsou, přivádí je k sobě.

Mistr Lie se ptal strážce soutěsek Yina: „Dokonalý muž (zhiren) putuje pod hladinou, aniž se zalkne, prochází ohněm, aniž se spálí, putuje nad deseti tisíci věcí a nelekně se. Smím se vás zeptat, jak to vše dokáže?“ Strážce Yin pravil: „Je to tím, že stráží čistotu qi. Není to ani věcí vědění, ani obratnosti, nadání či odvahy. [...] Věci vznikají tam, kde ještě neexistuje tvar, a dospívají až tam, kde se nic nemění. Tomu, kdo tohle pochopí hluboce a úplně, nebudou věci překážet. Zůstane stát ve sféře bez výstřelků, skryje se v kraji bez krajností, proputuje koncem i počátkem deseti tisíce věcí, sjednotí svou přirozenost (xing), žije svou qi, sjednocuje svou charizmatickou sílu (de), aby pochopil, z čeho se rodí věci. Takový je to člověk, jeho nebe stráží svou celost, jeho qi je bez kazu. Věci do něj neproniknou. Vypadne-li opilec z vozu, zraní se, ale nezabije. I když má kosti a klouby jako ostatní lidé, přece si neuškodí jako oni, protože jeho duch (shen) zůstává celý a nedotčený. Neví, že jel, neví, že vypadl. Smrt a život, leknutí a strach nevstoupily do jeho hrudi a on tak čelí věcem bez vědomí jakéhokoli nebezpečí. Jestliže tedy on dosáhl takové celistvosti toliko alkoholem, co teprve celost dosažená nebem! Světce se skrývá v nebeském, a proto mu nikdo neublíží.

C) 老子(Laozi / Lao-c'), 道德經 (Daodejing / Tao-te-t'ing)

Laozi:

Když je svět spravován správnou metodou (dao), duchové se neprojevují jako božské síly. Není to však tak, že by neměli svou božskou sílu – svou silou neškodí lidem. Ale ani mudrci/božští vladaři (shengren) neškodí duchům. Když se mudrci a duchové navzájem nezraňují, jejich síly (de) se spojují a přivádějí [celý svět] zpět k řádu.

→ dosažení moci vůči vnějšimu světu („zůstat bez úhony“) – jako u Zhuanga

Laozi 55:

Kdo v sobě uchovává plnost de, je podoben novorozenému děcku. Jedovatý hmyz a plaz ho nezasáhne, divoká zvěř ho nenapadne, dravý pták neuchvátí.

Laozi 10:

Kdo soustřeďuje svou duševní sílu k tomu, aby objímal jedno, může zůstat nerozpolcen. Kdo soustřeďuje svou životní energii k tomu, aby dosáhl mírnosti a poddajnosti, může zůstat jako novorozené děcko. Kdo opatruje a chrání před poskvrnou hlubinu svého nitra, může zůstat bez úhony.

→ Dao jako kosmická síla, zdroj všech věcí

Laozi 25:

Je věc, která se vytvořila z chaosu, zrodila se dříve než nebesa a země.

*Ó jak odlehlá, jak rozsáhlá,
stojí osamoceně a nemění se k lepšímu.*

*Pohybuje se v kruhu a nepolevuje,
dá se považovat za matku podnebesí.*

Neznám její jméno,

*z donucení jsem jí dal dospělé jméno dao a
z donucení pro ni vytvořil rodné jméno Veliké.*

[...]

*Člověk se řídí podle země,
země se řídí podle nebes,
nebesa se řídí podle dao,
dao se řídí podle toho, čím je sama od sebe.*

→ Dao jako metoda, způsob, jak správně a účinně jednat:

無為 wuwei / wu-wej = nezasahovat, nejednat

Laozi 57:

*Řádnými pravidly se spravuje stát, překvapivými triky se používá vojsko,
neangažovaností je získán celý svět.*

Odkud vím, že je to tak? Odtud:

Čím více je na světě zákazů, tím chudší je lid.

Čím více je mezi lidmi ostrých nástrojů, tím je společenský řád chaotičtější.

Čím více má lid znalostí a dovedností, tím více neobvyklých věcí se objevuje.

Čím více jsou zákony a nařízení veřejně známy, tím více je zlodějů a lupičů.

Proto světec říká:

Nedělám nic (wuwei) a lid se sám od sebe proměňuje.

Dávám přednost nehybnosti a lid se sám od sebe napravuje.

Neangažuji se a lid sám od sebe bohatne.

Po ničem netoužím a lid je sám od sebe prostý jako kus dřeva.

Laozi 22:

Co je neúplné, stane se celistvým, co je křivé, stane se rovným, co je prázdné, stane se plným, co je vetché, stane se novým, čeho je málo, přibývá, čeho je hodně, dojde změtení. Proto světec objímá jediný [princip] a stává se modelem pro celý svět. Neukazuje se, a proto je vidět. Neprosazuje se, a proto je zřetelný. Nevychloubá se, a proto je úspěšný. Není pyšný, a proto vyniká. Právě proto, že [s nikým] nesoupeří, není na světě nikdo, kdo by s ním mohl soupeřit.

Laozi 78:

Na světě není nic měkčího a poddajnějšího než voda. Nic z toho, co útočí na tvrdé a silné, ji nemůže překonat, Je to proto, že [voda ty věci] nikdy nepodcení. Poddajné přemáhá silné a měkké přemáhá tvrdé. Na celém světě není nikoho, kdo by to nevěděl, a přesto to nikdo nedokáže uplatnit v praxi.

Laozi 37:

Dao je věčné a zůstává bez konání (wuwei), a přece není nic, co by nevykonalo. Kdyby je knížata a králové dovedli zachovávat, všechno tvorstvo by se samo od sebe utvářelo. Kdyby však při svém rozvoji se samo zatoužilo přetvářet, zadržel bych je jednoduchostí bezejmenného. Bezejmenná jednoduchost je prostá žádostí a vášní. Co je bez žádostí a vášní, spočívá v klidu. Pak celý svět by se sám od sebe přivedl k míru.